
Recerca

L'article que us presentem a continuació és un intent de donar a conèixer un aspecte poc conegut de l'escriptor selvatà: els seus contactes amb el món del periodisme. Signa l'article Josep Mª Girona, llicenciat en Ciències de la Informació.

PUIG I FERRETER: LA SERVITUD D'UN PERIODISTA

Hi ha llibres que són un joiell ben treballat en matèria noble; d'altres que són un arma de combat. Dels primers, el crític i el lector intel·ligent en valoraran la finor del treball i la qualitat de la matèria; dels segons n'estimaran principalment l'eficàcia combativa; un treball massa primmirat, una matèria massa preciosa, serien impropis d'una arma tallant com el pamflet, per exemple (1).

Aquesta és la presentació de la novel·la *Servitud*, escrita per Joan Puig i Ferrer el 1926. Em sembla que pot ser una bona introducció per tal d'endinsar-se en el difícil i apassionant món del periodisme, camp que Puig va cultivar durant gran part de la seva vida.

Per què he començat amb aquesta cita bibliogràfica? us preguntareu... Tal com s'ha vist en altres apartats del present butlletí, Joan Puig i Ferrer és un escriptor amb unes característiques molt pròpies i que, com a tals, no poden passar desapercebudes. Quan l'autor selvatà va escriure *Servitud*, ho va fer per unes motivacions específiques que cal recordar a l'hora d'analitzar l'obra. Com també ja s'ha dit, Puig va treballar a "La Vanguardia", "El Día Gráfico", "La Tribuna" i "Las Noticias", amb una única finalitat; la mateixa per la qual abans havia treballat d'ajudant de farmàcia i de mestre de minyons: la subsistència. Així les coses, ell entra a treballar a la redacció de nit de "La Vanguardia" i es troba, per començar, que tan sols li paguen vint-i-cinc duros de sou. Això, unit a la hipocresia dels companys de treball que, per quedar bé amb l'amo, són capaços de trair-se entre ells; als interessos del diari que prefereixen un anunci a una notícia pel sol fet que aquella donava "calé" i aquesta no; i, en definitiva, a la falta d'un veritable ambient de camaraderia entre els seus companys; tot plegat fa que Puig i Ferrer plasmí aquestes desventures en un llibret que ell mateix anomena *Pamflet*, mogut per l'odi interior que sent en recordar aquestes peripècies.

Servitud, doncs, no és una obra amb gaire lirisme i sí, en canvi, que respon a les estructures bàsiques de qualsevol pamflet. El llenguatge és

directe, popular, que no grosser, i colpidor. La denúncia és la part fonamental del contingut i esdevé una arma que Puig utilitza d'una manera indirecta per tal de posar de manifest, no ja les contradiccions existents a la professió periodística, sinó les de tota una societat en la qual els esdeveniments van més de pressa que les pròpies persones. *Servitud* és un fidel reflex i un testimoni de primera magnitud a la Barcelona de començaments de segle, en general, i de "La Llanterna" en particular. I això és també un element importantíssim en l'obra puigferreteriana ja que si, fins ara, l'essencial en les novel·les de Puig era l'aprofundiment psicològic dels personatges, en aquesta ocasió trenca per primera vegada la regla i dona més importància a la globalitat i a l'entorn. Un entorn en el que es mou l'Andreu Rojals, qui no és més que una perllongació del mateix Puig, factor aquest amb el que juga al llarg de la seva trajectòria literària.

L'obra en si ens explica la filosofia que marcava els cercles literaris i anarquitzants de la Barcelona del vuit-cents —*Tota la nostra joventut d'aquell temps estava plena de sucs i efluvis de la Biblioteca Arús. Érem pobra gent del vuit-cents. Què hi farem?* (2)— alhora que ens apropa tot un seguit d'anècdotes que clarifiquen el pensament d'aquells cercles modernistes.

Vingué final de curs. Jo esperava que l'Odon de Buen em preguntaria, a l'hora de l'examen, alguna cosa trascendental, un punt delicat de filosofia materialista... (...) Em preguntà què sabia dels crustacis. No vaig saber-li dir res. Em donà carabassa ben merescuda (3).

I del carrer a la redacció. En entrar-hi per primer cop, l'Andreu Rojals té ja la primera ensopegada quan el senyor Rodalins li diu: *Està content? —Sí, molt. Ara que no sé si serviré per periodista!... Ell tot retirant-se, tot saludant inclinat i espurnant-li pels ulls una rialleta mofeta, em va respondre: —Tothom serveix per a periodista!...* (4). I d'aquesta manera, Puig i Ferreter passa a relatar-nos les vicissituds d'una feina que, encara avui dia, són vàlides. Els interessos polítics i econòmics del *de dalt*, tal com anomena tota la plantilla de treballadors a l'empresari de "La Llanterna", Don Hilarió, s'enteposen a les ganes del director de fer un diari amb una consciència i un esperit que serveixin de taula de debat de tots els corrents d'opinió, a fi de servir d'una manera objectiva els interessos dels lectors. I aquí surt un vell dilema, el d'esbrinar si el capital, indispensable per a qualsevol publicació periòdica, ha de servir perquè el capitalista com a tal imposi la seva ideologia a l'opinió pública o si, al contrari, el capitalista; com a empresari que és, ha d'assolir el màxim de benefici amb el seu producte; és a dir, tenir el ventall màxim d'opinió perquè el diari es vengui a una quantitat major de gent. Si bé Joan Puig i Ferreter no diu aquestes mateixes paraules al llarg de l'obra, el cert és que ho insinua. Aquesta política de *jo tinc els quartos— jo mano* és atacada furiosament per l'Andreu Rojals, que es veu un esclau de l'amo.

... els periodistes que ens posem a sou d'una empresa industrial, estem pitjor que els criats. La nostra servitud és la més revoltant. Jo vendria joïós el meu cos. M'agradaria saber un ofici...! (...) En canvi no puc suportar sense rancúnia, tristesa i amargor, la servitud de l'ànima, de la intel·ligència. Per això els intel·lectuals pobres som una gent tan agra, dolenta, miserable i sense alegria (5).

Puig i Ferrer i una imatge poc coneguda de Plàcid Vidal.

Aquest és el veritable conflicte que ens presenta *Servitud*, el qual s'agreuja quan les lluites socials d'aquell temps fan acte de presència al si de la redacció. Llavors Puig i Ferrer ho aprofita per atacar durament la intransigència de totes les capes de la societat.

Fins aquí està explicat el que dona de si aquesta novel·la; però *Servitud* també ens apropa a grans problemes del periodisme: un d'ells és el dels interessos.

—Escurci telegrams— digué —M'acaben de venir dues esqueles més, una d'elles d'una plana...

—Però...

—No hi ha més remei. El primer és el primer.

—L'esquela pot esperar, el telegrama no...

—L'esquela dona comissió al senyor Rubio, el telegrama no en dona (6).

Durant tota l'obra surten a relluir aquests problemes. Els interessos econòmics estan per sobre dels professionals. L'Andreu Rojals, després d'haver-se passat tota la nit traduint telegrams d'informació internacional que van arribar a la redacció a través de les agències informatives internacionals, es troba amb la sorpresa que una senzilla esquela té més importància que un comunicat de guerra. Per això, quan el seu oncle li diu a en

Puig que *ara sí que el veia ben encaminat* —referint-se a la feina de periodista— ell pensa *quina magna idea en tenia el pobre home del nostre periodisme* (7).

Per tal d'entendre millor la postura de Puig, cal fer esment al tipus de treball que feia a "La Llanterna". El torn, ja s'ha dit abans, era el de nit, i la seva tasca habitual era, també s'ha insinuat, la de traduir telegrams, quan la seva intenció era la de fer-se un nom que li permetés escalar posicions i poder, així, prescindir del periodisme-subsistència.

De fet, Puig i Ferrerter va morir dient sempre que va treballar de periodista per força, i no pas perquè li agradés. El cert és que ningú no li va donar aquesta possibilitat. Tant a "La Vanguardia", primer, com a "El Día Gráfico", "La Tribuna" i "Las Noticias" després, va fer una feina embrutidora, mal remunerada i plena de contratemps. Si, almenys, hagués trobat suport i comprensió entre els seus companys..., però ni això. Allí tothom feia la seva feina amb l'única intenció de caure bé al *de dalt*. No és d'estranyar, doncs, que tingui una idea tan baixa dels professionals del periodisme.

I gosem dir-nos intel·lectuals! I volem tenir orgull i vanitat! I se'ns compra amb entrades als toros, billets del teatre, passes de tramvies, sopa del govern, funcions benèfiques, sous de manobra i dinades aristocràtiques. Som els criats de tothom, sense personalitat, virior ni dignitat (8).

A Puig i Ferrerter li agradava escriure. Va ser, fins i tot, un bon escriptor; però una cosa és la creació i una altra ben diferent és la feina mecànica que va haver de fer en els rotatius pels quals va passar al llarg de la seva vida. Ni tan sols el pas per la direcció de "La Campana de Gràcia" i les col·laboracions que, al final de la seva vida, va fer, van servir per treure-li aquest mal gust de boca.

— *Tingui, provi de traduir aquest telegrama, que és senzill. Com ja pot suposar, res de literatura, un llenguatge clar, corrent, vulgar. Hi ha qui diu que això és una escola de corrupció d'estil. Ja veurà, és molt discutible. Si un pogués fer en aquest lloc un any o dos, i després deixar-ho per sempre, trobaria que ha après de dir les coses clares, amb les paraules justes i precises. És una lliçó que Stendhal no hauria desdenyat. Però el mal és restar-hi, fer-s'hi vell. Llavors no solament es perd l'estil, sinó el vigor, el tremp de l'ànima i el cervell i tot. El desastre, la bancarrota d'un home, Rojals...* (9).

Aquesta és, em sembla, la cita més clara pel que fa referència al poc atractiu que trobava en Puig al periodisme. Es diu clarament quina és la feina del periodista en qualsevol redacció d'un diari. La precisió en el llenguatge i el *lead* barren el pas a qualsevol assaig literari. Aquesta és la tasca d'un periodista de redacció; és a dir, de la major part dels qui

treballen en aquesta beneïda professió. I aquestes coordenades no agraden ni són del gust de Puig i Ferrer. Ell no es troba a gust en un lloc on algú li pugui dir que redacti una notícia referent a tal tema en set ratlles i que, a més, es doni molta a enllestir-la.

Queda, doncs, clar que Puig no era home de despatx; no obstant això, ell sempre va tenir un gran neguit, que no és altre que el de donar a conèixer a la gent, al poble, les seves opinions i les seves inquietuds. Tenia, en definitiva, un irrefrenable desig de comunicar-se.

El pitjor mal entre els homes és la comunicació. Callar és una força, no dir el que penses i sents és una cuirassa que et protegeix, escolteu àvidament parlar algú, explicar-se, narrar, revelar-se mentre ells frueixen ensembla de veure l'altre com es descobreix, i de llur silenci que els guarda de descobrir res d'ells (10).

I se sent malament davant d'una persona que es tanca. La calor del seu caràcter, l'apassionament de la seva activitat, fan que Puig sempre estigui a punt per a xerrar, per a explicar allò que ell vol, per a alliberar-se del foc intern que sempre portava al seu interior... Aleshores, per què se sentia tan incòmode exercint de periodista?

Crec que la resposta és evident. Puig i Ferrer era, al meu entendre, de caràcter primari i inestable. Per una banda mai no reflexionava sobre el que escrivia, sinó que, tal com li venia la idea, ell la plasmava ràpidament al paper, sense pensar en possibles contradiccions i sense veure que, amb el que deia, podia ser irreverent amb algú. Per això tenia sempre tants problemes amb tothom. El fet d'escriure, Puig ho concebia com una arma al seu servei, era el seu canal d'expressió. El que mai no podia fer en Puig era posar-se a sou d'una empresa que li marcava les directrius que havia de seguir. Així, doncs, si va fer de periodista a "La Vanguardia", "El Día Gráfico", "La Tribuna"... no va ser per altra cosa que per a guanyar-se la vida. ¿Per què, doncs, va acceptar la direcció de "La Campana de Gràcia", quan, essent director de les Edicions Proa, ja no tenia cap tipus de problema econòmic?

Abans de contestar la pregunta serà bo fer una mica d'història. Corria l'any 1932, l'efervescència nacionalista estava en un dels punts més àlgids i Puig es decideix a entrar en el món de la política. Ell sempre ha intentat buscar justificacions que expliquin aquesta decisió, però el cert és que, un cop dins, Puig es dedica en cor i ànima a la nova tasca amb l'apassionament que el caracteritza. És evident que Puig, en aquesta època, sentia com ningú els principis que alimentaven l'Esquerra Republicana, fins al punt que, per aquest motiu, va deixar de banda la seva tasca literària.

En aquell temps "La Campana de Gràcia" va passar a dependre de l'Esquerra Republicana i Puig, en oferir-se-li l'ocasió, no va dubtar en acceptar la direcció perquè, per una banda, els interessos de l'empresa i els seus eren comuns; és a dir, que no hi hauria cap mediatització en aquest

cas. Per altra banda, se li ofería l'oportunitat de dirigir l'opinió pública, sense tenir a l'esquena cap pressió i, en últim cas, com que la seva feina era la de fer articles de fons i d'opinió, podia suplir la manca de creació literària que li impedia el fet de dedicar-se a la vida política.

Amb tot això, em penso que queda bastant clar que Puig no va treballar a "La Campana de Gràcia" ni per diners —ja en guanyava prou amb el sou de diputat— ni perquè li agradés la feina de periodista. Li agradava escriure el que ell volia, i li era igual publicar-ho en un llibre —com va ser el cas d'*Una mica d'amor* (11)—, com fer-ho en un diari.

A *Servitud* Puig i Ferrerter posa l'exemple d'un diari en el qual els redactors estan totalment desunits, no tenen cap mena de consciència i llur única preocupació és la de servir els capricis de l'empresari. De totes formes, cal anar amb peus de fusta a l'hora d'esbrinar la realitat i la ficció de *Servitud*. Ell, evidentment, encerta en el clau en parlar de l'embrutidor que és el món del periodisme; de totes formes, no sé si això ho fa conscientment o inconscientment. El que sí és segur és que no tot el que s'explica de "La Llanterna" es correspon a la realitat de "La Vanguardia". A *Servitud*, a part del director, no se salva ningú; i si tots són personatges antagònics, no és més que pel gran gust que sent Puig envers la creació de la figura de l'heroi; aquest no és altre que l'Andreu Rojals, el seu *alter ego*. Tornem a estar en la gran coordenada de la literatura puigferrerteriana. L'escriptor explica la realitat a la seva manera, però ho fa amb tant d'estil que és difícil, per no dir impossible, diferenciar el mite de la realitat.

L'estil al marge, el que és evident és que la filosofia de *Servitud* té encara avui en dia una actualitat palpitant pel que fa al món del periodisme.

De fet, a l'hora de parlar del periodisme que va arribar a fer en Puig i Ferrerter, hom es troba amb grans dificultats, derivades del caire forçós en què va escriure les seves primeres coses periodístiques a "El Día Gráfico", "La Tribuna"... i d'altres mitjans informatius, fins al punt que en l'entrevista que vaig sostenir amb Guillem Jordi Graells a l'entorn d'aquest treball, vaig notar com li costa assimilar la professió periodística de Puig i Ferrerter i, en parlar d'ell, més s'estima fer-ho com a treballador d'una empresa periodística que no pas com a tal periodista. De totes formes, acceptant les objeccions de Graells, cal recordar que, avui en dia, hi ha moltes persones amb el carnet de "periodista" que es dediquen a retallar tèlex, a passar originals a màquina i a fer tot un seguit de feines ingrates, paral·leles a les que feia en el seu temps Puig i Ferrerter. Tot i acceptant això, cal reconèixer a la fi que el treball de Puig en el món del periodisme passa per unes coordenades complicades que requereixen un estudi profund.

En la seva etapa de "La Vanguardia" no es recorda cap escrit de l'escriptor selvatà que vagi signat. El més segur, doncs, és que la seva feina es reduís a ser la de corrector de telegrams; no en debades Puig tenia un

regular coneixement del francès i de l'anglès, no val a enganyar-se; al mateix temps que confeccionava els "Dichos y Hechos" i el "Pórtico", Puig seguia treballant en les feines més ingrates del que ell mateix anomena "periodisme proletari".

Pel que fa a "Dichos y Hechos" i a "Pórtico", cal esmentar el caràcter literari dels seus escrits i comentaris. Són articles curtets, d'escàs valor periodístic, en els quals ell comenta des d'una perspectiva subjectiva els casos i les coses de la Barcelona dels anys vint, sense comprometre's massa en les qüestions de fons. Les frases són curtes i l'estil, sense ser mediocre, tampoc no és cap cosa de l'altre món. Suposo que l'únic motiu pel que Puig feia aquests articles venia donat per la possibilitat d'augmentar una mica el minso sou que cobrava de l'empresa periodística, o per l'intent de donar-se a conèixer, de servir de plataforma a la seva activitat peral-lela, la literària.

*En aquesta menjada camperola podem veure,
a més de Puig, a la dreta, Ventura Gassol, al centre.*

Més tard, Puig i Ferrer col·labora a "La Publicitat", a "La Rambla de Catalunya" i a d'altres publicacions. Els articles que escriu en aquesta època són autotraduccions del que havia fet abans, la qual cosa torna a demostrar l'escàs interès que sentia Puig pel periodisme d'aquest temps.

Però, potser, la vegada en què Puig va estar més identificat amb el periodisme, va ser a partir de 1932, quan fou nomenat director de "La Campana de Gràcia". No obstant això, tampoc cal fer-se masses il·lusions en aquest aspecte (12).

Els comentaris que, setmana darrera setmana, feia Puig al diari barceloní, estaven farcits d'un cert pamfletisme, destinat a cobrir els interessos de l'Esquerra Republicana que era l'empresa que pagava. Com molt bé diu Guillem Jordi Graells "Puig mai no va fer una informació de camp" i, en aquest sentit, val a dir que ell sempre feia el que l'empresa li manava. En aquell temps la política, des d'un punt de vista satíric, era el camp d'acció de "La Campana", i a aquesta tasca es dedica en Puig: a afavorir les coordenades del catalanisme, del progressisme i de la situació catalana en general, amb l'estatut d'autonomia debatent-se a les Corts, al fons.

Un cop a l'exili, Puig deixa constància del seu rebuig envers els factors que es conjuguen en el periodisme. Diu així:

...Crec que tots els espanyols de París compraven "Ce Soir" amb entusiasme i il·lusió, car els altres diaris de París no eren, en general, favorables als republicans espanyols. Vaig saber, però, aviat com era interessada la propaganda de "Ce Soir" a favor nostre.

Si el govern espanyol es retardava en pagar la subvenció, "Ce Soir" afluirava tant en la seva propaganda que durant dies a penes parlava d'Espanya, o en parlava limitant-se als comunicats de guerra igual que qualsevol diari burgès (13).

Això ho escrivia Puig i Ferrerter a l'exili de París, durant la postguerra espanyola. Fa quasi mig segle i aquelles coordenades encara són vàlides avui dia; és només un fet que demostra, un cop més, la palpitant actualitat de l'obra de Puig i Ferrerter.

JOSEP M. GIRONA I COMPTE

NOTES

- (1) Joan Puig i Ferrerter. *Servitud*. Ed. Nova Terra. Barcelona 1980, pàg. 9.
- (2) J. Puig. op. cit., p. 15.
- (3) J. Puig. op. cit., p. 15.
- (4) J. Puig. op. cit., p. 26.
- (5) J. Puig. op. cit., p. 82.
- (6) J. Puig. op. cit., p. 110.
- (7) J. Puig. op. cit., p. 22.
- (8) J. Puig. op. cit., p. 116.
- (9) J. Puig. op. cit. pp. 31-32.
- (10) Joan Puig i Ferrerter. *Memòries Polítiques*. Pròleg de Guillem Jordi Graells. Edicions Proa. Barcelona 1981, p. 315.
- (11) *Una mica d'amor* és un petit recull de narracions curtes.
- (12) Graells diu que una causa primordial perquè Puig i Ferrerter acceptés la direcció de "La Campana de Gràcia" va ser la possibilitat de tenir un altre sou per compaginar amb el de diputat i assolir, així, una situació que li permetés escriure sense haver de treballar en altres coses.
- (13) Joan Puig. *Memòries Polítiques*. pp. 286-287.